

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויגש תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

יוסף הצדיק - המורה הגדול לקיום מצות "לא תטור"

"לא תטור" - מה כוונת האיסור?

התורה ציוותה, "לא תקם ולא תטור אֶת בְּנֵי עַמְּךָ" (ויקרא

יט, יח).

וקשה: בשלמא "לא תקם" - זה דבר שאפשר לדרוש מן האדם. אמנם דרישה זו קשה לביצוע, כפי שמבאר הרמח"ל במסילת ישרים (פרק י"א), שקשה מאד לאדם שלא לנקום על עוול שעשו לו, "כי האדם מרגיש מאד בעלבונותיו, ומצטער צער גדול, והנקמה לו מתוקה מדבש" (שם), אבל סוף סוף זהו דבר אפשרי, ואם הקב"ה ציוה שלא לנקום, צריך להתחזק ולקיים את המצוה.

אבל לגבי "לא תטור" קשה: הרי הנטירה היא שמירת הדבר בלב, אפילו אינו אומר לו כלום, כמבואר בחפץ חיים (פתיחה, לאוין, סעיף ח'-ט'), וא"כ איך אפשר לצוות על האדם שלא לנטור? בשלמא כשהתורה מצוה אותנו לזכור איזה דבר, יש בידינו אמצעים לכך. למשל: יציאת מצרים - מזכירים בכל ערב ובכל בוקר, ומאריכים בסיפור יציאת מצרים בליל פסח, ועוד. זכירת השבת (שמות כ, ח) - אומרים קידוש על הכוס, שענינו הוא להזכיר את השבת "זכירת שִׁבְחָ וקידוש" (רמב"ם הל' שבת פכ"ט ה"א), וכן מזכירים אותה בשאר ימי השבוע, כשאומרים "היום כך וכך בשבת" (עי' רמב"ן שמות שם). זכירת עמלק - קוראים בתורה פעם בשנה, ויש שמזכירים בכל יום. כדי לזכור איזה דבר, יש אמצעים המסייעים לכך. אבל כדי לשכוח איזה דבר, ולא לזכור אותו, אין ביד האדם שום אמצעי שיוכל באמצעותו לְשַׁכַּח מעצמו את הידוע לו. איך אפשר א"כ לצוות על אדם שלא לנטור בלבו את העוול שעשה לו חברו? מה יש בידו לעשות כדי לקיים ציווי כזה? גם אם יאמר לעצמו בוקר וערב: "לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, אני מתכוון לא לזכור מה שפלוגי עשה לי" - לא יועיל כלום. רק יזכור את הדבר טוב יותר! מהו א"כ הפשט באיסור "לא תטור"? מה דרשה כאן התורה מן האדם?

ועוד קשה: הקב"ה אומר על עצמו, "כִּי חָסִיד אֲנִי נֶאֱמָר", לא אֶטוֹר לְעוֹלָם (את העובדה שחטאתם נגדי) (ירמיהו ג, יב). והנה, אם נטירה היא זכירת הדבר בלב, איך יתכן שהקב"ה לא יזכור את חטאתו? הרי "אין שִׁכְחָה לפני כסא כבודך"! (ברכת זכרונות של ר"ה) כיצד אפוא אומר הקב"ה "לא אֶטוֹר לְעוֹלָם"?

נראה שהתשובה לשאלותינו היא, ש"לא תטור" אין משמעותו "אל תזכור". מותר לאדם לזכור מה שעשו לו. מהו א"כ פירוש הציווי "לא תטור"? הכוונה היא, שלא לזכור

את הדבר לרעה. לא לומר לעצמי: "פלוגי עשה לי רעה"³. זהו גם פירוש דברי הקב"ה, "לא אֶטוֹר לְעוֹלָם". הקב"ה מבטיח לנו, שלא יזכור לנו לרעה את מה שעשינו. אמנם חטאנו, אבל לעתיד לבוא, כשהעולם יגיע לתיקונו, יתברר שכל מה שעשינו, גם העבירות, הכל התגלגל לטובה. מכל מעשה ומעשה, בין טוב ובין רע, יצא בסופו של דבר קידוש השם⁴. כך גם לגבי רעה שפלוגי עשה לי. אין לי לקבוע בלבי: "פלוגי עשה לי רעה". מפני שבמבט של אמת ואמונה, קביעה זו אינה נכונה. אין כאן "פלוגי עשה לי", וגם אין כאן "רעה", רק טובה, כפי שנראה להלן.

אדם אינו יכול לגרום רעה לחברו אלא בגזירת

שמים

דוגמא מאלפת לקיום מצות "לא תטור" באופן הנ"ל - שלא לקבוע בלבו "פלוגי עשה לי רעה" - היא פרשת יוסף ואחיו. האחים גרמו ליוסף רעות רבות. תחילה רצו להרוג אותו בידים (בראשית לו, יח-כ), אח"כ השליכו אותו לבור מלא נחשים ועקרבאים בתקוה שימיתו אותו הם (שם, כב-כד, ועי' רש"י שם), אח"כ מכרו אותו לעבד, ובזה גרמו שהושלך בסופו של דבר אל בית הסהר. למרות כל זה - לא עולה על דעתו של יוסף לנקום באֶחָיו, או לנטור להם על מה שעשו לו.

האם יוסף שכח מה שעשו לו אחיו? - הוא לא שכח. הרי הוא אומר להם במפורש: "אני יוסף אחיכם אשר מרתם אתי מצרימה" (בראשית מה, ד). חז"ל גם מוסרים לנו, שלאחר שיוסף ואחיו קברו את יעקב אבינו בחברון, הלך יוסף לְבוֹר שליד שכם, לשם הושלך בנערותו, כדי לברך שם "בורך שעשה לי נס במקום הזה" (תנחומא סוף פר' ויחי). הרי שגם את השלכתו לבור לא שכח. האחים אכן דאגו מזה. חז"ל אומרים (שם), שבגלל זה אמרו לעצמם לאחר מיתת אביהם: "לוי ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו" (בראשית ג, טו). אבל יוסף הצדיק לא מתכנן חלילה לנקום באחיו. הוא זוכר הכל (מפני שכפי שאמרנו, "לא תטור" אינו מחייב לשכוח מה שנעשה לי), אבל הוא אינו מתכוין חלילה לעשות רעה לאחיו בגלל הזכירה הזו.

איך מגיעים לכך, שאחרי מעשים נוראים כאלה שעושים האחים ליוסף, יוסף אינו נוקם ואינו נוטר? איך הוא מצליח בזה?

מסביר יוסף ואומר: הרי "לא אֶתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה, פִּי הָאֱלֹהִים" (שם מה, ח). כלומר, מה שקרה לי כלל לא מתייחס

התשובה לכך היא, שהאדם ביחס לקב"ה אינו אפילו כ"אינו יכול" ביחס ל"יכול". שלא כמו בדוגמא שהבאנו מנשיאת הקורה, ששם ה"אינו יכול" עוזר באמת ל"יכול", האדם במעשיו אינו עוזר לקב"ה במאומה! שהרי גם הכוחות שבעזרתם הוא "מסייע" לקב"ה, ניתנים לו מאת ה' בכל רגע ורגע! נמצא, שהכל נעשה בכחו של הקב"ה בלבד, והאדם אינו מקל עליו במאומה. ומה שלענינים נראה כאילו האדם פועל משהו במעשיו, אינו אלא כסות עינים לאמת, שרק דבר ה' פועל בעולם.

הנביא אומר: "ה', תִּשְׁפֹּת שְׁלוֹם לְנוּ, כִּי גַם כָּל מַעֲשֵׂינוּ פְּעֻלַּת לָנוּ" (ישעיהו כו, יב). כלומר: את כל המעשים הקב"ה עושה, לא הנבראים, ממילא רק הקב"ה יכול לעשות שיהיה לנו שלום. אמנם יש לאדם בחירה, האם לעשות כך או אחרת, אבל בעצם, מה שנתון לבחירת האדם הוא רק הרצון, האם לרצות לעשות כך או לרצות לעשות להפך; אבל ההכרעה אם הרצון והמחשבה יצאו אל הפועל או לא, אינה מסורה ביד האדם, ורק הקב"ה קובע מה יתרחש בפועל. לרוב, "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (מכות י, ב), וממילא יצליח פחות או יותר להגשים את מחשבתו. אבל לפעמים אין מניחים לאדם ללכת בדרך בה בחר לילך. היו יהודים טובים שרצו לעשות מצוות ומעשים טובים, והקב"ה שם אותם בסיביר או במקום אחר, ונבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. לעומת זאת, היו אנשים רעים שרצו לכלות את ישראל ח"ו, וסיימו את דרכם במצולות ים סוף או בראש עץ גבוה חמישים אמה. הרי שלא תמיד "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו". כי, כאמור, רק הרצון מה לעשות נתון באופן מוחלט לבחירתו של האדם, אבל מה שיתגשם מכל מחשבות לבו נגזר מאת ה', ואינו תלוי בו.

חז"ל מביאים (תנחומא וישב ס"ג), שרבי חייא ורבי שמעון ברבי הלכו פעם ברחוב וראו חיילים רומאים וחזקים. אמר לו ר' שמעון ברבי לר' חייא: "כמה פְּטוּמִין עֲגָלִין של עֶשׂוֹ!" (רָאָה כמה שְׂמָנִים, בריאים וחזקים הם החיילים הרומאים). נטל רבי חייא את ר' שמעון ברבי לשוק, הראהו סל של ענבים ושל תאנים והזכובין עליהם, ואמר לו: "זכובין אלו ואותו לגיון - שְׂוִין". אין לְאֵלָה כח יותר מלאלה. כשעלה רבי שמעון אצל אביו, אמר לו: כך אמרתי לרבי חייא וכך השיב לי. אמר לו: כל כך נתן רבי חייא ממש בלגיון, שהשוה אותן לזכובין?! הרי בלגיון אין כל ממש, ואילו הזכובים - עוֹשֶׂה בהם הקב"ה שליחות, שנאמר: "והיה ביום ההוא, יִשְׁרָף ה' לזכוב אשר בקצה יַאֲרִי מִצְרַיִם" וגו' (ישעיה ז, יח). הזכובים עושים את רצון ה', החיילים האלה אינם עושים את רצון ה', וא"כ הם פחותים מן הזכובים. הם אין ואפס. אמנם באותה שעה רומי שלטה על ישראל, לא יכלו באותה שעה לפרוק את עולה של רומי, אבל בכל זאת, במבט של אמת - הם אין ואפס. כי רק "מפני חטא אינו גלינו מארצנו", ולא מפני גבורתם של הרומאים. הרומאים אינם אלא כסות עינים לרצון ה', שבעוונותינו רצה

אליכם. לא בידכם למכור או לא למכור, להרוג או לא להרוג. "התועלת והנזק אינם ביד נברא ולא ביכולתו, מבלתי רשות הבורא" (יחובת הלבבות) שער יחוד המעשה פ"ב הענין החמישי). שום נברא אינו יכול להועיל לי או להזיק לי, אם לא שכן נגזר עלי ע"י ה'. אם הושלכתי לבור, זה מפני שהקב"ה רצה שאהיה בבור. ואם נמכרתי לעבד למצרים, זה מפני שהקב"ה גזר שאהיה עבד במצרים. ולכן, אין כל סיבה שאכעס עליכם, כי לא מידכם עבר עלי כל מה שעבר, אלא מיד הקב"ה ובגזרתו⁵.

חז"ל משלו משל על מי שאינו מבין את היסוד הזה: כשזורקים אבן על כלב, הכלב כועס ורוצה לנקום במי שהכאיב לו. מה הוא עושה? נושך את האבן שנזרקה עליו והכאיבה לו!... (זהר ח"ב מה, ב). הוא אינו מבין שלאבן אין בחירה, ולא האבן היא שפגעה בו, אלא האדם שזרק עליו את האבן הוא זה שפגע בו - באמצעות האבן. כך הוא גם אדם שמנסה לנקום בבשר ודם שפגע בו. הוא אינו מבין שלא האדם הוא זה שפעל נגדו, אלא הקב"ה הוא שפעל נגדו. האדם הפוגע לא היה אלא האבן שהקב"ה שלח כדי לזרוק אותו לבור או למכור אותו לעבד.

הוא אשר אמרנו: אין כאן כלל "פלוני עשה לי", כי לא פלוני עשה לי, אלא הקב"ה הוא זה שעשה לי⁶. "לא אֶתֶם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה, כִּי הֶאֱלָקִים", ממילא אין מקום לנקימה ונטירה, כי מה שעבר עלי - כלל לא מתייחס אליכם.

האדם אפילו אינו בבחינת "מסייע" לגזרת ה'

לצאת אל הפועל

והנה, לכאורה אין די במה שהסברנו. אמנם כל מה שעבר על יוסף לא בא עליו אלא בגזרת ה', ואלמלא שנגזר עליו שיקרה לו מה שקרה לא היו האחים יכולים לעשות לו מאומה, אבל סוף סוף הרי גם האחים היו בתמונה! גם הם רצו להרע ליוסף, ואף עשו בבחירתם החפשית פעולות לשם כך! נמצא, שהרעה שבאה על יוסף לא רק מיד הקב"ה באה אליו, אלא גם מיד האחים, בבחינת "זה יכול וזה אינו יכול" (שבת צב, ב). כלומר: הקב"ה "יכול" היה לבדו להביא על יוסף את אשר נגזר עליו, גם ללא סיועם של האחים, והאחים - בבחינת "אינו יכול", שכן אלמלא גזרת ה' לא היו יכולים לעשות ליוסף מאומה. ואם כן, הגם שלגבי חיוב שבת נפסק שרק ה"יכול" חייב וה"אינו יכול" פטור (רמב"ם הלכ' שבת פ"א הט"ז), כי "מסייע אין בו ממש" (שבת צג, א), וכאילו רק ה"יכול" עשה את הכל, אבל סוף סוף הרי המציאות האמיתית היא שחלק מן הפעולה נעשתה ע"י המסייע! למשל, אם הרימו קורה שמשקלה מאה ק"ג והוציאוה מרשות היחיד לרשות הרבים, הגם שה"יכול" היה יכול לעשות הכל לבדו, אבל סוף סוף בפועל ה"יכול" הרים רק שמונים ק"ג, וה"אינו יכול" הרים עשרים ק"ג, או פחות מזה. משהו ממשקל המשא רובץ סוף סוף על ה"אינו יכול". וא"כ גם כאן, גם לאחים יש חלק בגרימת הרעה ליוסף, וכיצד תולה יוסף את כל אשר קרה לו בקב"ה לבדו?

באותה שעה להענישנו, ועל כן שלח בנו את הרומאים.

גם כשמישהו מרע לי - אלקים חשבה לטובה!

כפי שראינו, טענה אחת של יוסף מדוע אין מקום לנקימה ונטירה באחים, היא - "לא אתם שלחתם אתי הנה, פי האלקים". הכל נעשה בגזרת שמים, ומה שעבר עלי כלל לא מתייחס אליכם.

ואולם יוסף טוען גם טענה אחרת מדוע אין לו סיבה להקפיד על אחיו, והיא טענה הנובעת מן הטענה הראשונה: "אתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה" (בראשית נ, כ) אם הכל היה מאת ה', הרי לא רק שאינכם ה"כתובת" הנכונה לנקימה ונטירה, אלא כלל אין על מה לנקם ולנטור! שהרי "כל דעבד רחמנא לטב עבד" (ברכות ס, ב; שו"ע או"ח ס' ר"ל ס"ה), וכלל אין כאן רעה⁷! אם ה' גזר עלי להיות עבד במצרים, הרי ודאי היתה כאן פונונה טובה מאתו ית', וחייב אני להכיר לו טובה על כך. ואם ה' גזר שאהיה בבור עם נחשים ועקרבים, גם בזה היתה כוונה טובה מאתו ית', וגם על כך חייב אני להכיר לו טובה. וכי יעלה על דעת החולה לכעוס על הרופא, שקטע לו את רגלו כדי להציל את חייו?! ודאי שלא! להפך! הוא יכיר לו טובה על כך! כך צריך להיות גם ביחס לקב"ה. גם כשנדמה לנו שמה שנעשה עמנו הוא ח"ו בבחינת ניתוח קשה, צריכים לדעת שהכל לטובתנו. לא תמיד אנו מרגישים כך, ש"כל דעבד רחמנא לטב עבד", אבל זוהי האמת, ובמקרה של יוסף - אמת זו התגלתה בסופו של דבר לעין כל. כולם ראו כיצד נתגלגלו הדברים כך, שיוסף נתמנה למלך, וע"י זה הציל את כל משפחתו מחרפת רעב.

ולא רק הצלה גשמית היתה כאן, אלא גם הצלה רוחנית, כפי שהסביר מו"ר הגה"צ רא"א דסלר ז"ל ("מכתב מאלהיו" ח"ב עמ' 234-231), שכשיוסף אומר: "פי למחיה שלחני אלקים לפניכם" (בראשית מה, ה), אין הכוונה רק למחיה גשמית, שיהיה להם מה לאכול בשנות הרעב, אלא הכוונה היא בעיקר למחיה רוחנית, למנוע את התבוללות בני ישראל במצרים, בשנים הרבות שהם עתידים להיות שם. הרי אנו אומרים בהגדה של פסח: "וְעַבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם פְּלִילָה הָיָה - אני ולא מלאך". למה לא מלאך? אחת הסיבות שאמרו בזה היא, שמלאך לא היה מסוגל עוד להבחין בין יהודי לגוי. רק הקב"ה עוד הבחין בינם לבין המצרים. ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה, עד ש"כמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, וחזורין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן" (הלכ' עבודת כוכבים פ"א ה"ג). שכחו כמעט לגמרי את האמונה ביחוד ה'.

מה עושה יוסף כדי למנוע את הרעה הזאת? הוא גוזר על כל המצרים למול את עצמם (ע"י רש"י שם מא, נה). לשם מה גוזר עליהם יוסף גזירה כזו? הרי מצד הדין הם אינם חייבים בזה! אלא כדי שישראל לא ימהרו לבטל ברית מילה כדי להידמות למצרים. אם גם המצרים נמולים, אין סיבה לבני ישראל לבטל ברית מילה. אמנם לאחר מות יוסף והשבטים

הקדושים המצרים כבר לא מלו, ואז גם בני ישראל ביטלו מעצמם ברית מילה, אבל יוסף מצליח בחכמתו לדחות את ההתדרדרות הזו בדור אחד, ע"י שהכריח את כל מצרים למול. כל זמן שהמצרים מולים, גם לישראל אין סיבה להפסיק למול את עצמם. זה לא יקדם את התבוללות במצרים.

דבר נוסף שיוסף עושה: "וְאֵת הָעַם הָעִבְרִי אֹתוֹ לְעָרִים, מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם וְעַד קֶצֶהוֹ" (שם מז, כא). גוי שהוא ואבותיו גדלו בצוען, יגור מעכשיו ברעמסס, וגוי שגדל ברעמסס יגור מעכשיו בנוף, או במקום אחר. מה אכפת ליוסף איפה יגורו המצרים? אומרים חז"ל, כדי שלא יקראו לאחיו גולים (ע"י רש"י שם). שוב, כדי למנוע את התבוללות ישראל במצרים. אם כולם מרגישים זרים וגולים, לא יתבטלו כל כך כלפי המצרים.

נקימה ונטירה בחברי - היא פגיעה בעצמי!

טענה שלישית שניתן למצוא בפיו של יוסף, מדוע אין מקום לנקימה ונטירה מצדו כלפי אחיו, היא: "אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם" (בראשית מה, ד). המילה 'אח' היא משורש 'אָחַד' (אותיות א' וח' הן היסוד של תיבת 'אחד', והאות ד' נוספת). כלומר: אנו גוף אחד, וא"כ לא שייך שאנקום בכם, שכן לא שייך שאדם יקום ויטור לעצמו.

הירושלמי הרי מסביר (נדרים פ"ט ה"ד), מדוע צייתה התורה "לא תקם ולא תטר את בני עמך"? שהרי אם היה אדם או חזו בשר בידו האחת וסכין בידו השניה, ובא לחתוך את הבשר בסכין, וחתך בטעות את ידו, הרי ודאי שלא ימסור את הסכין ליד הפצועה, כדי שתנקום ביד הבריאה על הנזק שגרמה לה, שהרי שתי הידים גוף אחד הן. הוא הפוגע והוא הנפגע, ולא שייך שינקום בעצמו וינטור לעצמו. גם אחרי מקרה כזה, הוא ימשיך לרחוץ את ידו ה"סוררת" ולשמור עליה, לא פחות מאשר על ידו הפצועה.

הרמ"ק מסביר (ב'תומר דבורה' פ"א מידה ד'), מה פירוש דברי חז"ל: "כל ישראל ערבים זה בזה" (סנה' כז, ב)? - שהם מעורבים זה בזה; "שממש יש בכל אחד חלק מחבירו". בכל יהודי יש ניצוץ מנשמת כל יהודי אחר. כולנו גוף אחד, ואם יד שמאל פגעה ביד ימין, או יד ימין פגעה ביד שמאל, לא שייך שתהיה כאן נקימה ונטירה. היתה צריכה לכאורה להיות קנאה גדולה בין אברי הגוף: כשיש לי עבודה קשה לעשות - אני מוסר אותה לידיים; כשיש לי דרך ארוכה ללכת - אני מוסר אותה לרגלים; וכשיש לי אוכל טעים - אני מוסר אותו לפה! איפה הצדק? התירוץ הוא, שאין כאן לא ידים שעובדות ולא רגלים שהולכות ולא פה שמקבל את האוכל, אלא יש כאן גוף אחד שעושה את הכל, עובד והולך ואוכל, אלא שהאבר המיועד לאכילה הוא הפה, והאבר המיועד למלאכה הן הידים, ולא שייך להחליף ביניהם את התפקידים. כך צריך להבין, שכל ישראל הם "אני" אחד גדול, כולנו מעורבים יחד. לא שייך א"כ שתהיה בינינו קנאה ונקימה ונטירה. זהו שאומר יוסף לאחרים: "אני יוסף

לנקום באחים שלו. על זה הוא בוכה. כי הוא כל כך רחוק מהרעיון לנקום או לנטור לאחים, גם אם עבר על יד הבור, הוא חייב לזכור שהוא היה בבור כדי להודות לה' שהציל אותו שם מהאחים, וכן מהנחשים והעקרבים, אבל זה לא מעורר אצלו שום שנאה או רגשי נטירה כלפי האחים. יוסף הוא ספר מוסר ללמוד איך לקיים "לא תקם ולא תטר", להבין שבשר ודם לא עשה לי רעה, רק טובות.

אחיכם". אנו גוף אחד, ואם פגעתם בי, הרי זה כמו שיד אחת פגעה ביד האחרת, ולא שייך שתהיה כאן נקימה ונטירה.

לכן, כשהאחים שולחים ואומרים לו אחרי פטירתו של יעקב, "אָבִיךָ צָוָה לָפָנַי מוֹתוֹ לֵאמֹר, פֶּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף, אֲנִי שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ, וְעַתָּה שָׂא נָא לְפָשַׁע עַבְדִּי אֱלֹהֵי אָבִיךָ" (בראשית נ, טז-יז), מהי תגובתו של יוסף לפניה הזו? - "וַיִּבֶךְ יוֹסֵף בְּדִבְרֵם אֵלָיו" (שם). למה הוא בוכה? הבכי הזה הוא כמו הבכי של כהן גדול שחשדו אותו שהוא צדוקי (יומא יט, ב), כך יוסף בוכה שחשדו אותו שרוצה

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת ויגש: "שָׁבוּ שִׁבְרוּ לָנוּ מַעַט אֶכֶל" (בראשית מד, כה) ⇔ "וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם" (שם מז, יז). קשר נוסף: "וַיִּגֶשׁ אֵלָיו... וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי" (שם מד, יח) ⇔ "וַיִּבְאוּ אֵלָיו... וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא נִכְחַד מֵאֲדֹנָי" (שם מז, יט). קשר נוסף: "בִּי אֲדֹנָי, יְדָבָר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנָי... אֲדֹנָי שְׂאֵל... וַיֹּאמֶר אֶל אֲדֹנָי" (שם מד, יח-כ) ⇔ "לֹא נִכְחַד מֵאֲדֹנָי, כִּי אִם תֵּם הַפֶּסֶף... אֶל אֲדֹנָי, לֹא נִשְׂאָר לִפְנֵי אֲדֹנָי... נִמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי" (שם מז, יח-כה).

קשר נוסף: "הִיֵּשׁ לָכֶם אֹב... יֵשׁ לָנוּ אֹב זָקֵן" (שם מד, יט-כ) ⇔ "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שם מז, כז). קשר נוסף: "וַיִּנְחֲלוּ מֵת... וַיָּעֹזֶב אֶת אֲבִיו וְנָתַת" (שם מד, כ-כב) ⇔ "לָמָּה נָמוּת... וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת" (שם מז, יט). קשר נוסף: "וְעַתָּה יֵשֶׁב נָא עִבְדְּךָ תַּחַת הַנֶּעַר עֶבֶד לֵאדֹנָי" (שם מד, לג) ⇔ "וְנִחְיֶה אֲנַחְנוּ וְנִאֲדָמְתָנוּ עֶבְדִּים לְפָרְעָה" (שם מז, יט).

2. עי' שם ב"באר מים חיים" דכן מוכח מן הראשונים (רבינו יונה בשערי תשובה, החינוך והרמב"ם). 3. ולפי זה, מה שכתב הרמב"ם: "כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה... אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו, שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו, שמא יבא לנקום, לפיכך הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרו כלל" (הלכ' דעות סוף פ"ז), צ"ל דכוונתו היא שלא יזכרו כלל לרעה, שלא יקבע בלבו שפלוני עשה לו רעה. אבל לזכור עצם המעשה - מותר.

4. ופשוט שאין להסיק מזה שישנו איזשהו היתר לעבור על איסורי תורה. הקב"ה חפץ שקידוש השם יצא רק בדרכים שהוא קבע, ולא בדרכים אחרות, [עי' בשיחות הרב שליט"א לפרשת בשלח תשס"ג (בסוף השיחה), ולפרשת נצבים וילך תשס"ד].

5. ואכן כך באמת היה, שלא בגלל מעשה האחים הגיע יוסף למצרים, אלא מכח גזרת "כִּי גֵר יִהְיֶה יִרְעָךְ" שנאמרה לאברהם אבינו, ואם לא היו האחים גורמים במעשיהם להוריד את יוסף למצרים, היה הקב"ה מסבב את הדבר ע"י שלוחים אחרים. וא"כ באמת אין ליוסף מה לכעוס על אחיו, שכן אכן "לֹא אַתֶּם שָׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה, כִּי הָאֱלֹקִים".

6. וכן כתב ה"חנינוך" (מצוה רמ"א) בטעם איסור נקימה ונטירה, שזהו "כדי שידע האדם ויתן אל לבו, כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע הוא סיבה שתבוא אליו מאת ה' ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון ה' ברוך הוא. על כן, כשיצעהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו, והשם יתעלה גזר עליו בכך, ולא ישיט מחשבותיו לנקום ממנו, כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב". ע"ש.

7. ועי' באור החיים הק' שכתב, שאפילו בדיני שמים פטורים! "והרי זה דומה למתכוין להשקות חבירו כוס מִנְתָּ, והשקהו כוס יין, שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים" (אוה"ח בראשית נ, כ). [נרבים נתקשו בדבריו, למה יהיו פטורים בדיני שמים? מאי שנא זה ממה שאמרו בגמרא (נזיר כג, א), שהמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בשר טלה טעון כפרה וסליחה? ונאמרו בזה תירוצים שונים, ואכמ"ל].